

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א שנאמרו שבת פרשת בראשית תשע"ז לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתקמ"ב

בסעודה שלישית

כרחק כי א-ל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, ואם כן גם בעץ הדעת אין הכרח מזה שיהא מותר בזמן מן הזמנים.

אמנם יש ראייה אחרת, כי בבריאת האדם ביום השישי כתיב, ויאמר אלקים הנה נתתי לכם וגו', ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע לכם יהיה לאכלה (א-כט), הרי שהתיר להם 'כל' העץ, ונכלל בזה גם עץ הדעת. וכתב באור החיים הק' (שם) כי מזה אתה למד שלא נאסר עליו איסור עולם, דאם היה ממתין עד ליל שבת היה מקדש על היין ע"ש.

ועל פי דרכו של החתם סופר (שם), יש לומר עוד בטעם דבשבת היה מותר לאכול ממנו. כי עיקר מעלת האדם על שאר הבריות היא שחנן ה' אותו בחכמה ובדעת, ובאכילת עץ הדעת היה מתרחב דעתו עוד יותר. והנה איכות דעת האדם נחנן לפי גודל שורש נשמתו, כי מי שיש לו נשמה גדולה יותר, חכמתו יותר משאר בני אדם. כי משכן הנשמה היא במוח, כמו שאומרים (בנוסח לשם יחוד קודם התפלין) שהנשמה שבמוחי ושאר חושי יהיו משועבדים לעבודתו. ולכן לא הותר לאדם הראשון לאכול מעץ הדעת, כי לא היה לו הכלים שיוכל לקבל השגה

מכל עץ הגן אכול תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (ב-טז). במדרש תלפיות (ערך אדם) כתב בשם הש"ך, דאדם הראשון חטא שחט ענבים ושתה בלא קידוש, ואם היה ממתין עד הלילה היה מקדש עליו וכו'. ונצטוו בשעה תשיעית, והיה לו להמתין עד שעה י' וי"א וי"ב כנגד שני ערלה, והוא אכל מקודם, לכן נקרא אדם הראשון ערל (סנהדרין לח:). שאכל ערלה ע"כ. וזה נרמז גם במדרש (ב"ר כא-ז) מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכלת לעמוד בציווי אפילו שעה אחת וכו' ע"ש. וכתב בתורת משה (דף י:). דכן הסברא נוטה כי לא לתוהו בראו, פירוש לא לחנם נטע הקב"ה אילנות האלו בתוך הגן אם הפירות אסורים לעולם, אלא על כרחק היה מותר בזמן מן הזמנים, וקבלו חז"ל שאילו היה ממתין עד שבת היה מותר. וכתב שם לבאר טעם הדבר דבשבת היה מותר לאכול ע"ש.

והנה מה שכתב דהסברא נוטה כן כי לא תוהו בראו, יש לדון דאכתי תקשה אם כן לאיזה צורך נברא העץ החיים, הא קודם החטא לא היה מיתה, ולא הוצרכו לעץ החיים, ואחר החטא נגרש אדם מגן עדן, פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם (ג-כב), ואם כן לא נהנה אדם מעולם ממנה. ועל

כלפי חסד. היכי עביד, רבי אליעזר אומר כובש [את כף המאזנים של זכות, ומכריעין את העונות] שנאמר (מיכה ז-יט) 'ישׁוב ירחמנו יכבוש [יכרעו בן] עונותינו, רבי יוסי בר חנינא אומר נושא [מגביה כף מאזנים של עון] שנאמר (שם ז-יח) נושא עון ועובר על פשע ע"כ. ויש להבין במה פליגי, אם נושא או כובש. ובמהרש"א שם כתוב, דבירושלמי מפרש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב-ג), ואי לית ליה את יהיב מדידך. ונראה פירושו כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ברוב זכויות שהם מכריעות, ואי לית ליה לבן אדם זכות כל כך להכריע החובות, הקב"ה יהיב זכות מדידיה כביכול בכף זכות שיהיו מכריעות, ועל ידי זה כובש כף הזכויות ע"כ. והיא פליאה שאם אין לאדם זכויות, שהקב"ה יתן בהכף זכויות שהאדם לא עשהו.

ונראה הכוונה דאיתא בגמרא (ברכות סב.) ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן, אמר האי צנוע באורחותיו הוה. אמר ליה רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא, וידעת אי צנוע אי לא, דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא. ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה, משום דתניא כשם שנפרעין מן המתים, כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן ע"כ.

אמנם בשלחן ערוך (יו"ד סימן שדמ-א) כתוב, אסור להפליג בשבחו יותר מדאי, אלא מזכירין מידות טובות שבו, ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג וכו'. וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל, או שהוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת ע"כ. וכתב הטורי זהב (שם) ומוסיפין בהם קצת, קשה מה לי שקר מועט מה לי שקר הרבה. ונראה לתת טעם לזה, דדבר מסתבר הוא שכל מי שעושה איזה מצוה כגון צדקה וכיוצא בה באיזה שיעור, בודאי אם היה בא לידו דבר הצורך קצת יותר, ודאי לא היה מניח מלעשות גם אותו השיעור,

יתירה שנשפע מעץ הדעת. אבל בשבת קודש, שורש הדעת, אשר בו מקבל האדם נשמה יתירה (ביצה טו.), אז מתרחבת המוח של אדם מנשמתו היתירה ששוכן בקרבה, 'לדעת' כי אני ה' מקדישכם (שמות לא-ג), ואז היו הכלים שלו מסוגל לקבל בתוכה החכמה של העץ הדעת, והיה רשאי לאכול ממנו.

*

ואמר הכתוב, ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים בתוך עץ הגן (ג-ח). והיא פליאה, הלא אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך (תהלים קלט-ח), ואם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' (ירמיה כג-כד), ואיך יתכן שיתחבא אדם וחוה מפני ה' אלקים. עוד גם זאת, שה' שאל אותו, המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת, ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואוכל (ג-א). ואיתא במדרש (ב"ר יט-יב) אמר רבי אבא בר כהנא ואכלתי אין כתיב כאן, אלא ואוכל, אכלתי ואוכל ע"כ. וגם זה פלא להעזיז לומר כן לפני קונו, אכלתי שום ואוכל עוד.

ונראה על פי מה שכתבו המפרשים, דאדם הראשון טעה, שנצטוו שלא לאכול מעץ הדעת, ואין אכילה פחות מכזית, וסבר כריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה (יומא עג:). אלא שטעה בזה דלא ניתנה שיעורים לבני נח, וכמבואר ברמב"ם (ה' מלכים ט-י) שבן נח שאכל אבר מן החי כל שהוא חייב מיתה ע"ש. (ועיין בזה במדרש תלפיות שם, ובשו"ת אור המאיר סימן סו.) ועל כן התנצל לפני ה', שלא חטא באכילת עץ הדעת, כי לא אכל ממנו כשיעור רק כל שהוא, ולפי דעתו יוכל לאכול ממנו עוד, אשר גם בהוספה עדיין לא יהא בו שיעור.

*

אך יש לומר בזה עוד, ונקדים לבאר מה דאיתא בגמרא (ראש השנה יז.) ורב חסד (שמות לד-ו), מטה

לעתיד (סוכה נב), וקשה הא לכך נברא. וצריך לומר שבשביל זה נענש שעושה עצמו ליצר טוב וכו'. ובוזה יובן מה דהשווה דעלמא חייב, וקשה הא לכך נברא, ומשני משום צובע, שהוא צובע עצמו בדמות יצר טוב, ועל ידי זה נוטל נשמה, וחייב אף משום נטילת נשמה ע"כ.

ואם כן אדם ירא ה' כאשר חוטא, אין כוונתו למרוד בה', אלא מוטעה הוא על ידי היצר הרע שעושה בוזה רצון קונו, ואין בוזה איסור, ולא עוד אלא גם עושה נחת רוח ליוצרו, והוא צדיק לפי דעתו במעשהו. ולכן הקב"ה מוריד קצת מאיכות כל חטא, שאין בוזה חטא גמור, ומניחו תחת מחילת כסא כבודו, מקום שנשמותיהן של צדיקים צרורות שם (שבת קנב:), להורות כי חטא הזה אינו עון, אלא היה טמונה בוזה עבודת ה' כעבודת הצדיקים.

*

ובזה נחזור לענינינו, כי גם אדם וחוה לא עלה על דעתם למרוד בציווי ה', אלא הנחש היה ערום, והיה צובע את החטא למצוה. והוא על דרך שפירש האר"י בלקוטי תורה (עה"פ תדשא הארץ), שטענת הנחש היה, שרק על העץ עצמו צוה ה' שלא יאכלוה, אבל הפרי הותר, כי בהיות שעץ זה טעם עצו ופריו שוין (ב"ר טו-ז), על כן נאסר לאכול עצו. ומעתה כל פירות שוין, העץ אין לאכול בשום אילן, כי בשאר אילנות בלאו הכי אינם בר אכילה, ועץ הדעת שיש טעם בעצו אסר ה' לאכלו, אבל הפירות כולן שוין לטובה שמתרין לאכול. ואמר הכתוב ותרא האשה כי טוב העץ עצמו למאכל (ג-ו), אז נתפתה בדברי הנחש, כי רק העץ נאסרה, אבל הפרי נכלל במצות ה', מכל עץ הגן אכול תאכלו. ועל כן התנצל אדם הראשון, כי הוא לא אכל העץ אלא הפרי, וזה דבר מותר שלא נאסר, ואכלתי ואוכל עוד, כי אין בכלל האיסור. [שוב הראוני כעין זה בספר נחלת עזריאל בפרשתנו].

כי לא היה משחית בעבור דבר מועט יותר, ועל כן נחשב לו כאלו עשאו, ואין כאן עדות שקר עליו ע"כ. הרי לנו שבכל דבר טוב שהאדם עושה, אנו אומדין דעתו שהיה מוכן לעשות קצת יותר ממה שעשה.

וכעין זה מצינו בשלחן ערוך (או"ח סימן תרכא-ו) נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים, ומזכירין נשמותיהן, דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכיפורים ע"כ. וכתב בטורי זהב שם, דיש במדרש שאף המתים צריכין כפרה, ויש להם כפרה בנתינת צדקה עבורם, שהשי"ת בוחן לבות, ויודע שאילו היו בחיים היו נותנים צדקה ע"כ. הרי לנו כי אף זכות שלא עלה ביד האדם לעשותו בפועל, אבל הקב"ה בוחן לבות יודע שאם היה בידו היה עושהו, נחשבת לו זאת לזכות.

ולכן אחר שנותנים על כף המאזנים כל הזכיות של אדם, הקב"ה שיודע מחשבות האדם, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, הוא מוסיף על הכף, כל מה שהקב"ה משער שהיה עושה אם היה מגיע לידו, ובוזה כובש את כף הזכיות, שיהיב ליה זכות מדידה שיהיו מכריעות, ונכבש כף הזכיות.

*

וברשי"י (ערכין ח:) פירש כובש, הקב"ה כובש ומסתיר עונות תחת מחילת כסא הכבוד, כדי שיכריעו הזכיות ע"כ. ויש להבין איך יסתיר ה' את העונות, הלא כל האומר הקב"ה ותרן וכו' (בבא קמא נ.). ועוד למה מסתירו תחת כסא הכבוד דייקא, וכי שם היא המקום המתאמת להכניס עונות בית ישראל.

ונראה על פי דברי מרן הבעש"ט זי"ע, הובא בספר בן פורת יוסף (דף קכו:) שמעתי ממורי פירוש הש"ס (שבת עה.) שוחט משום מה מיחייב, משום צובע, וחד אמר משום נטילת נשמה. כי היצר הרע נידון

ואמר הקב"ה להנחש, הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (ג-טו). ופירש בכלי יקר, כי המפרשים אמרו שהיצר הרע מושך כחו מן הנחש הקדמוני, והיצר הרע דומה בתחילה לחוט של עכביש ואחר כך לעבותות העגלה (סוכה נב.), לכך נאמר הוא ישופך ראש, כי אם יהיה זריז ויצא וילחם ביצרו הרע בראש, רצה לומר בהתחלה תכף בבואו אליו, אז הוא ישופך, כי בנקל ינצחו האדם, וינתקו מעליו כאשר ינתק פתיל חוט של עכביש. אמנם אם בראש דבריו יתן מקום ליצרו, וילך אחרי עצתו יום אחר יום עד שנעשה חזק כעבותות העגלה, אז קשה לנצחו, ואדרבא הוא ינצחך. לכך נאמר אל הנחש ואתה תשופנו עקב, כי העקב היינו הסוף, ורצה בזה שאם בסוף ירצה להלחם בך, אז אתה תשיפנו ותנצחו, כי יהיה קשה על האדם לנתק עבותות העגלה מעליו, כי כבר קשור בו היצר הרע בעבותות אהבה בתענוגים וקשה לפרוש ע"כ.

וכמו כן הוא אחר שעברו הימים הנוראים, אשר כל אחד קיבל על עצמו קבלות טובות לפי ערכו, הן הוספה בלימוד התורה, ובתפלה במתינות, והרחקות מכלי הטוכנולוגי. ומתחבולות היצר הרע הוא לקרר את האדם, שאין זה צריך להיות תיכף, אלא די שבמשך הימים יעשה כבר שינוי לטובה. אבל באמת 'הוא ישופך ראש', רק כאשר מתחיל בתחלת השנה לשנות דרכיו ולסדר זמניו לתורה ועבודה אז יצליח. אבל אם ימתין אז 'אתה תשופנו עקב'. ויש להתחיל כעת מיד לסדר עצמו סדרי תורה ותפלה, ולבצע מיד כל הקבלות הטובות שקיבל על עצמו, ואז יעלה ויצליח.

והנה ראייה ברורה לזה, שאדם וחיה לא נתכוונו לחטוא, חוץ כי גם לפי פשוטו לא יאכל אדם סם המות גם כאשר תאווה היא לעינים, וכיון שה' אמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות, שום בר דעת לא יאכלנה. אך גם אי נימא דתאות יצרו גברה עד כדי מיתה, מכל מקום הרי בגן היה גם העץ החיים, שהותרה להם לאכול ממנה, ואם כן קודם שיטעמו מהעץ הדעת, היה להם לאכול תחלה מהעץ החיים אשר בתוך הגן, וממילא לא יחול עליהם מיתה. וכמו שחשש ה' באמת אחר החטא, שגירש אותם מגן עדן, פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם. אלא על כרחך ממה שלא עשו שום פעולה שלא ימותו ממנו, הרי זה מורה באצבע כי לא היו חוששין ממיתה כלל, כי לפי דעתם לא עברו על רצון קונם באכילתם.

ולכן אחר שנתגלה לאדם וחיה שחטאו, ולא כוונו האמת, חזרו למצוא מליצה לנפשם שלא נתכוונו לחטוא, והחביאו עצמם במה שהראו באצבע כי לא טעמו כלום מהעץ החיים, וזה מורה שלא עלה על דעתם אפילו צל ספק שהם חוטאים בזה. והנה מקום העץ החיים אמר הכתוב שהיה 'בתוך הגן', וזהו ויתחבא אדם ואשתו מפני ה' אלקים 'בתוך עץ הגן', קאי על העץ החיים שהיה בתוך עצי הגן, ראו שלא טעמנו כלום מהעץ ההוא, כדי להבטיח עצמינו שלא נמות, ועל כרחך שלא עלה על דעתינו שיש בזה נדנוד חטא. [ונתעוררתי דבפירוש הטור עה"ת (ג-ו) מבואר שבאמת אכל גם מעץ החיים קודם, אלא שלא הועיל לו, כי עדיין לא היה צריך לרפואה, ודומה לאדם בריא שרפואה אינו מועיל לו ע"ש. וכעין זה גם בחזקוני שם].

הגליון הזה נתנדב על ידי

מוה"ר ר' יוסף אלי' קנאפלער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בני לעול התורה והמצות	מוה"ר ר' יודא כהנא הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בני למול טוב	מוה"ר ר' שמעון שמעלצער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בני למול טוב
--	--	---